

УДК 070.1-051(460)"1934/..."

ПРИЗНАЧЕННЯ ЖУРНАЛІСТА В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ ОЛЕГАРІО ГОНЗАЛЕСА ДЕ КАРДЕДАЛА

Тарас Лильо

Львівський національний університет імені Івана Франка,

вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна

e-mail: taras.lylo@lnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1673-6648>

У статті проаналізовано погляди Олегаріо Гонзалеса де Кардедала на журналістське призначення, яке він трактує насамперед як служіння. Для нього журналіст – це слуга слова, творець дійсності, інтерпретатор подій, речник стану людини, свідок людської надії, а двома найважливішими ідеалами комунікації іспанський мислитель вважає розвиток шляхетності та зміцнення свободи.

Окрім того, Олегаріо Гонзалес де Кардедал наголошує на таких рисах журналіста, як відданість правді, повага до фактів, професійне пізнання порядку дійсності, вразливість та свобода стосовно сильних цього світу. Також досліджено, чому філософ надає великого значення висвітленню міжнародних подій.

Ключові слова: журналістське призначення, вартості, ідеали комунікації, правда, свобода.

Олегаріо Гонзалес де Кардедал народився 1934 року в містечку Авіла (Іспанія). Навчався в університетах Іспанії, Німеччини, захистив докторську дисертацію. Почесний професор університету в Саламанці. Член Королівської академії моральних і політичних наук. Автор листа до умовного приятеля-журналіста, в якому виклав свої думки про призначення журналіста.

Постановка проблеми. Сьогодні чітко вираженою є спроба вивести журналістське призначення поза аксіологічний контекст, оскільки цінності як ідеальні явища не можуть бути нав'язані (індоктриновані), у тому числі й за допомогою засобів масової інформації. Такі тенденції помітні й у сфері журналістської освіти, де, як зауважив Ришард Капусцінський, «...навчають передовсім техніки та технологій. Етичну основу професії ігнорують... Тобто під час навчання акцентують на засобах повідомлення замість – на повідомленні, його сенсі, вартості, етичному контексті»¹. Однак чи не найголовнішою проблемою сучасних медіа є продажність журналіста – виклик, який потрібно розглядати в аксіологічній площині.

¹ Janowska, K., Mucharski, P. (2001), "Zawód dziennikarz" (wywiad z Ryszardem Kapuscińskim), *Tygodnik Powszechny (Kontrapunkt)*, nr 5/6 (54/55).

Мета статті – визначити основні аксіологічні акценти Олега́ріо Гонзалеса де Кардедала щодо журналістського призначення. **Завдання** – з'ясувати: а) чим для іспанського мислителя є газета, б) яким є значення міжнародної інформації; в) що означає бути журналістом; г) які життєві обставини й професійна діяльність роблять із когось доброго журналіста.

Теоретичне підґрунтя статті складають праці Рене Декарта «Розмірковування про метод»², Івана Павла II «Пам'ять та ідентичність»³, а також міркування Вітторіо Мессорі⁴ про призначення журналіста.

Методологічна основа дослідження. Під час дослідження аксіологічного підходу Олега́ріо Гонзалеса де Кардедала до призначення журналістики використано метод порівняльного аналізу, зокрема, для виявлення розбіжностей між поглядами іспанського богослова та домінантами сучасної журналістської деонтології, а також історичний метод для окреслення контексту, в якому Гонзалес де Кардедал актуалізує свої імперативи.

Виклад основного матеріалу дослідження

Чим є газета? Для Гонзалеса де Кардедала газета є водночас «структурою і душею»⁵. Іспанський мислитель вважає, що ЗМІ є чимось більшим за звичайне підприємство і трактує журналістику як духовне служіння. Передумовою для справжнього служіння є *ієрархізована система вартостей*. Найбільше значення для Гонзалеса де Кардедала мають «вирішальні вартості», «сталі пріоритети», з позицій яких необхідно мислити, на яких базується наше буття і яким треба служити. Розставляючи такі онтологічні та деонтологічні акценти, він де-факто вступає у суперечку з засадничим положенням Рене Декарта «*Cogito ergo sum*», яке, на думку Івана Павла II⁶, спричинило кардинальну зміну способу філософування. Якщо у додекартівський період мислення (*cogito*) було підпорядковане буттю (*esse*) чи, радше, Буттю (*Ens subsistens*, Богу), яке трактували як основу для всього сущого, яке мислить, то після Декарта первинним стає *ens cogitans*⁷: «все те, що є *esse* – чи то створений світ, чи Творець – залишається в царині *cogito*, як уміст людської свідомості»⁸.

У своїх міркуваннях іспанський богослов робить спробу впровадити ці загальнофілософські міркування у журналістику, яка не завжди готова осмислювати те, що в житті людини є надчасовим, важливим, фундаментальним. Саме про цей виклик згадує Вітторіо Мессорі під час підготовки до інтерв'ю з Іваном Павлом II. Ось фрагмент його робочої нотатки, на яку італійський журналіст орієнтувався, укладаючи запитання: «Ставленням питань, типових для «ватиканологів», не можна марнувати часу... Важливіша, набагато важливіша, ніж Ватикан... ніж банальні відступи, позбавлені сенсу, вторинні, ба часом й такі, що зводять на фальшивий слід, – про невід-

² Декарт, Р. (2001), *Міркування про метод, щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках*, Тандем, Київ, 101 с.

³ Іван Павло II. (2005), *Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі століть*, Літопис, Львів, 168 с.

⁴ *Переступити поріг надії. Іван Павло II відповідає на питання Вітторіо Мессорі*. (1995), Кайрос-Свічадо, Київ-Львів, 171 с.

⁵ Kobylińska, Z., Grabowski, R.D. (red.) (1996), *Dziennikarski etos. Z wybranych zagadnień deontologii dziennikarskiej*, Lux Mundi, Olsztyn, s. 304.

⁶ Іван Павло II. (2005), *Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі століть*, Літопис, Львів, с. 22.

⁷ Сущє, яке мислить.

⁸ Іван Павло II. (2005), *Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі століть*, Літопис, Львів, с. 22.

кладні рішення церковної інституції; важливіша, ніж дискусії про спірні питання моралі, – важливіша, ніж усе те, є віра. Її беззаперечні факти і неясності; криза, яка ніби їй загрожує; сама можливість віри сьогодні у культурах, для яких провокацією і нетолерантністю є твердження, що існують не тільки думки, а й існує ще Правда, написана з великої літери»⁹. Таким чином, Вітторіо Мессорі надає перевагу проблемам «коріння», тому, на що «спирається усе решта...», й акцентує на потребі віднайти «відповідну ієрархію справи». Характерно, що у поглядах Гонзалеса де Кардедала на журналістське призначення згадана «ієрархізована система вартостей» гармонійно поєднується з його двома ідеалами людської комунікації: розвиток шляхетності і зміцнення свободи людини. У час, коли створені аргументаційні передумови для того, щоб свобода і правда (Правда) перебували у певній взаємній напруженості, важливість такого підходу лише посилюється.

Що означає бути журналістом? Відповідь на це запитання Гонзалес де Кардедал теж пропонує шукати у деонтологічній площині. Він визначає чотири базових призначення журналіста: інформувати, розважати, вчити і сповнювати надією.

По-перше, журналіст – це *міністр слова* (лат. *minister* — слуга). По-друге, *творець дійсності*, який сприяє переконанню, що «дійсність є простою у своїй глибині, що існування має сенс і не є абсурдом, що людина містить глибину й потребує Абсолюту...»¹⁰. На думку філософа, коли утверджується це фундаментальне переконання, людина вже готова до конфронтації зі складною дійсністю й проблемами, які, на перший погляд, виглядають невіршуваними. За допомогою слова, яке робить нас здоровішими, просвітленими творцями дійсності, журналіст здатен переказувати надію і допомагати людині залишатися людиною. Суть цієї надії полягає, зокрема, й у ствердженні, що «людина ніколи не закрыта у своїй дійсності. Вічність і майбутнє створюють для кожного власне місце»¹¹.

По-третє, журналіст – це *інтерпретатор ситуацій*. Попри популярні сьогодні спроби звести призначення журналіста до звичайного інформування, Олегаріо Гонзалес де Кардедал вважає, що для екзистенційного комфорту, безпеки сучасної людини цього замало. Вона може бути добре поінформованою, але погано розуміти світ, у якому живе. Тому журналіст повинен допомагати пізнавати світ, особливо в кризових ситуаціях, бо «криза перестає бути критичною, коли з'ясовано джерела кризи»¹². Таке пояснення кризи раціоналізує причини проблеми й полегшує її вирішення. Значення згаданої інтерпретації зростає, коли йдеться про події, під час яких масово гинуть люди. Часто трапляється так, що журналісти першими (перед тим, як почнуть говорити експерти, наприклад, сейсмологи, конфліктологи та ін.) мають дати відповідь не тільки на запитання *що?, де?, коли?, скільки?*, а й *чому?* «Журналіст є тим, хто аналізує ситуацію. Його діагноз є ліками для читачів, які таким чином знаходять у журналістові керівника, лікаря і приятеля»¹³. Для іспанського дослідника важливою є здатність журналіста пояснити суть події чи явища цілісно у не тільки просторовому,

⁹ *Переступити поріг надії. Іван Павло II відповідає на питання Вітторіо Мессорі.* (1995), Кайрос-Свічадо, Київ-Львів, с. 14.

¹⁰ Kobylińska, Z., Grabowski, R.D. (red.) (1996), *Dziennikarski etos. Z wybranych zagadnień deontologii dziennikarskiej*, Lux Mundi, Olsztyn, s. 306.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Там само.

а й у хронологічному вимірі. Повідомлення має подаватися в «найширшому горизонті історичної дійсності», бо «людська особистість реалізується через занурення в історію і через свою відкритість на вічність. Обидві ці дійсності треба розпізнати, зінтерпретувати й подати споживачеві інформації. Журналістика не може бути місцем тривіалізації, узалежнення й деструкції людини»¹⁴. Інакше кажучи, філософ застерігає журналіста від того, кого Ришард Капусцінський називає «провінціалом у часі»¹⁵, для якого історія не має жодного значення, а світ – власність лише нині сущих.

По-четверте, *речниками людської кондиції*. На думку мислителя, газета повинна також розважати, допомогти читачам усміхнутися. Водночас вона має інформувати і формувати, допомагати існувати в часі й бути людьми правди, бо зашарпана чи замислена людина доживає до моменту, коли ставить ті самі питання, що й Кант: що можу пізнати? що маю робити? на що маю сподіватися? ким я є?

По-п'яте, *свідками людської надії*. Згідно з Гонзалесом де Кардедалом, для існування надії потрібні дві передумови: довіра до себе самого і можливість діяльності в умовах свободи. Він констатує, що найновіша історія свободи на Заході тісно пов'язана з великими газетами, а опір диктатурам часто підтримували й стимулювали на сторінках газет. «Коли фурия опановує владу, коли гроші отруюють сумління, встановлюючи штучну правду й затінують широкий горизонт людського життя, мусять існувати люди й інституції, які б були вісниками, оборонцями спільної правди й спільної надії...»¹⁶.

Значення міжнародної інформації. Після періоду великого зацікавлення міжнародними подіями на початку 1990-х років інтерес до зарубіжних подій почав падати. За даними «Tyndall Report»¹⁷, загалом висвітлення міжнародних подій у нічних програмах новин ABC стрімко скоротилося з 3733 хвилин у 1989 році до 1838 хвилин у 1996 році. Ця тенденція продовжувалася й надалі, що змусило Стівена Гловера¹⁸ констатувати *кінець імперії зарубіжних новин*. Згідно з «The Los Angeles Times»¹⁹, висвітлення міжнародних новин у ЗМІ США значно скоротилося через корпоративні вимоги до масмедіа, які, на думку власників, мали ставати більш прибутковими. Відтак основна увага журналістів була зосереджена на новинах прикладного, утилітарного значення («news you can use»), аби задовольняти попит споживача інформації. «Вирішивши, що читачі та глядачі в Америці після холодної війни більше цікавилися знаменитостями, скандалами та локальними новинами, редактори газет і телевізійних новин скоротили простір і час, присвячений висвітленню зарубіжних новин, на 70%-80% протягом останніх 15-20 років»²⁰. Саме ці скорочення, на думку деяких редакторів²¹, могли сприяти невизначеності та плутанині серед багатьох

¹⁴ Там само.

¹⁵ Kapuściński, R. (2004), *Podróże z Herodotem*, Znak, Kraków, s. 187.

¹⁶ Kobylińska, Z., Grabowski, R.D. (red.) (1996), *Dziennikarski etos. Z wybranych zagadnień deontologii dziennikarskiej*, Lux Mundi, Olsztyn, s. 301.

¹⁷ Utley, G. (1997), "The Shrinking of Foreign News: From Broadcast to Narrowcast", *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 2, pp. 2-10.

¹⁸ Glover, S. (1997), "The end of the foreign news empire", *The Spectator*, August 2, p. 26.

¹⁹ Shaw, D. (2001), "Foreign News Shrinks in Era of Globalization", *The Los Angeles Times*, Sept. 27. URL: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-sep-27-mn-50562-story.html> (accessed date November 15, 2023)

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

американців щодо того, чому терористи вчинили такий жакливий напад 11 вересня. Зокрема, Мартін Барон, колишній редактор «The Washington Post» та «The Boston Globe» вважає, що журналісти є частково відповідальними за те, що більшість американців не орієнтуються в питаннях політики, ідеології чи релігії в [мусульманському] світі, а колишній редактор журналу «Time» Джеймс Келлі у цьому контексті іронічно зауважив, що навіть «відносно досвідченим американцям можна пробачити думку про те, що світ стає більш схожим на нас. Зрештою, скільки історій ми читали за останні роки про чергове відкриття McDonald's...»²².

Олегаріо Гонзалес де Кардедал вважає, що читач насамперед шукає в газеті не тільки те, що допомагає йому наблизитися до людей, які живуть поряд, а й до тих, які живуть далеко. Це, на його думку, необхідність у час, коли інформація є джерелом орієнтації у боротьбі за існування, особливо у час інтегральних викликів, які роблять географічні відстані відносними. «Людське життя вже набрало космічних масштабів, і ми не можемо бути людьми, не будучи ближніми. Навіть через провінційну газету повинні мандрувати великі події світу: його пейзажі, його люди, його долі...»²³. Визнаючи, той факт, що усі газети в своїй основі є локальними, однак, зауважує мислитель, всі вони мають будувати спільну свідомість, переконувати про спільне призначення й надію. «Насамперед увагу треба звертати на те, що діється у найближчому середовищі. Але не можна потрапляти у кастовість, яка є виявом деградації справжнього усвідомлення своїх коренів й заангажованості»²⁴. Ще одна порада, яку філософ дає журналістові, звучить так: узагальнювати до універсальних категорій партикулярні ситуації – тобто вміти за локальним фактом, подією коректно бачити загальне явище, тенденцію.

Які життєві обставини й професійна діяльність роблять із когось доброго журналіста? Олегаріо Гонзалес де Кардедал насамперед говорить про *відданість правді, любов до неї, замилювання нею*: «Є правда – треба її шукати, бути з нею, служити їй. Вартості треба шукати, сміливо аналізувати, мужньо показувати. Треба відважитись іти до джерел...»²⁵. На його думку, правда робить людей автентичними, надає їм гідності, чесності й трансцендентності. Філософ встановлює цікаву взаємозумовленість, стверджуючи, що хто правдою підживлюється, спроможний відкрити її в інших, а хто її упокоює, заплямовує людей та остаточно веде їх до безнадії.

Далі іспанський мислитель наголошує на *повазі до фактів*. Журналіст має дбати, аби слова дійшли цілими й правдивими до людини (споживача інформації), без жодних додатків, які обмежують чи змінюють значення.

На третьому місці – професійне пізнання порядку дійсності, бо проблемою насамперед не є вміння писати, а «пізнання суті існування, ситуації, людського життя... Тільки той зуміє писати, хто знає специфіку світу і прагне впровадити до цього світу всіх інших. Техніка і методи – вторинні... Що за цілковита убогість журналіста, який бере інтерв'ю в особи, ігноруючи світ цієї особи, її культуру, її мрії, сподівання...»²⁶.

²² Там само.

²³ Там само.

²⁴ Kobylińska, Z., Grabowski, R.D. (red.) (1996), *Dziennikarski etos. Z wybranych zagadnień deontologii dziennikarskiej*, Lux Mundi, Olsztyn, s. 298.

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

Ще однією рисою професійного журналіста є *вразливість його незакам'янілої душі*. Гонзалес де Кардедал говорить про потребу зберігати цю цінність душі й ніколи не призвичаюватися повністю ні до людського болю, ані до щастя, до знаного обличчя й стабільних умов.

І насамкінець – *свобода стосовно сильних світу цього*. Свободу журналіста філософ ставить поряд із поняттям «гідність». «Ці сили треба демаскувати й іти з ними на двобій. Тільки той, хто зберігає свою свободу, – зберігає гідність». Для нього є очевидним, що абсолютна свобода неможлива, але «жити з випростаним хребтом і піднесеним чолом вже немало»²⁷.

Висновок

На перший погляд, акценти, які розставляє Олегаріо Гонзалес де Кардедал, можуть видаватися надто ідеалістичними, тобто далекими від реалій сучасної журналістики, в деонтологічних поглядах на яку чільне місце займають такі поняття як журналістська нейтральність, об'єктивність, баланс думок тощо, а в аксіологічних – переважає функціональний, а не світоглядний контекст. Однак з огляду на те, що основні виклики в сучасному світі лежать у площині цінностей, концепція журналістського призначення іспанського філософа-богослова має чітко виражене прикладне значення. Окрім того, точкою відліку для значення поглядів Гонзалеса де Кардедала не коректно вважати сучасний стан журналістики, а те, якою вона має бути.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Glover, S. (1997), "The end of the foreign news empire", *The Spectator*, August 2, p. 26.
2. Janowska, K., Mucharski, P. (2001), "Zawód dziennikarz" (wywiad z Ryszardem Kapuscińskim), *Tygodnik Powszechny (Kontrapunkt)*, nr 5/6 (54/55).
3. Kapusciński, R. (2004), *Podróże z Herodotem*, Znak, Kraków, 225 s.
4. Kobylińska, Z., Grabowski, R.D. (red.) (1996), *Dziennikarski etos. Z wybranych zagadnień deontologii dziennikarskiej*, Lux Mundi, Olsztyn, 345 s.
5. Shaw, D. (2001), "Foreign News Shrinks in Era of Globalization", *The Los Angeles Times*, Sept. 27. URL: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-sep-27-mn-50562-story.html>
6. Utley, G. (1997), "The Shrinking of Foreign News: From Broadcast to Narrowcast", *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 2, pp. 2-10.
7. Іван Павло II. (2005), *Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі століть*, Літопис, Львів, 168 с.
8. *Переступити поріг надії*. Іван Павло II відповідає на питання Вітторіо Мессорі. (1995), Кайрос-Свічадо, Київ-Львів, 171 с.

REFERENCES

1. Glover, S. (1997), "The end of the foreign news empire", *The Spectator*, August 2, p. 26.
2. Janowska, K., Mucharski, P. (2001), "Zawód dziennikarz" (wywiad z Ryszardem Kapuscińskim), *Tygodnik Powszechny (Kontrapunkt)*, nr 5/6 (54/55).
3. Kapusciński, R. (2004), *Podróże z Herodotem*, Znak, Kraków, 225 s.

²⁷ Там само.

4. Kobylińska, Z., Grabowski, R.D. (red.) (1996), *Dziennikarski etos. Z wybranych zagadnień deontologii dziennikarskiej*, Lux Mundi, Olsztyn, 345 s.
5. Shaw, D. (2001), "Foreign News Shrinks in Era of Globalization", *The Los Angeles Times*, Sept.27. URL: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-sep-27-mn-50562-story.html>
6. Utley, G. (1997), "The Shrinking of Foreign News: From Broadcast to Narrowcast", *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 2, pp. 2-10.
7. Dekart, R. (2001), *Mirkuvannia pro metod, shchob pravylno spriamuvaty svii rozum i vidshukaty istynu v naukakh*, Tandem, Kyiv, 101 c.
8. Ivan Pavlo II. (2005), *Pamiat ta identychnist. Besidy na zlami stolit*, Litopys, Lviv, 168 s.
9. *Perestupyty porih nadii. Ivan Pavlo II vidpovidaie na pytannia Vittorio Messori. (1995)*, Kairos-Svichado, Kyiv-Lviv, 171 s.

THE MISSION OF A JOURNALIST IN THE ESSAYISTIC INTERPRETATIONS BY OLEGARIO GONZÁLEZ DE CARDEDAL

Taras Lylo

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chupryny Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: taras.lylo@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1673-6648>*

The article analyzes Olegario González de Cardedal's views on journalistic mission, that he interprets as a "ministry". For him, a journalist is the minister of the word, the creator and the interpreter of events, the spokesperson of human being and the witness of human hope. For the Spanish Catholic theologian and author, the newspaper is both "structure and soul". He believes that media is something more than an ordinary profitable enterprise and interprets journalism as a "spiritual ministry". A prerequisite for the true ministry is the hierarchical system of values. In this context, for González de Cardedal the most important are "decisive values", "permanent priorities", from the positions of which one should think.

He also defines two main ideals of mass communication: the development of nobility and the strengthening of freedom. In addition, Olegario González de Cardedal emphasizes such features of a journalist as the devotion to the truth, the respect for facts, the professional cognition of the order of reality, the empathy and the freedom in relation to the powerful of this world.

Moreover, the essayist pays special attention to the need for a more targeted approach to the coverage of international events. Olegario González de Cardedal believes that a reader first of all looks in a newspaper not only for what helps him get closer to the people who live nearby, but also to those ones who live far away. This, in his opinion, is a necessity at a time when information is a source of orientation in the struggle for existence, especially at a time of integral challenges that make geographical distances relative. "Human life has already reached cosmic proportions, and we cannot be human without being neighbors. Even through a provincial newspaper, great events of the world must travel: its landscapes, its people, its destinies..." Recognizing the fact that all newspapers are fundamentally local, however, the thinker notes, they must all build a common consciousness, convince of the common purpose and hope.

Keywords: journalistic mission, newspaper, values, ideals of communication, freedom.